

שתי פרידות טובות

שלומי רייסקין

מבוא

חז"ל העניקו לרות המואביה - אָם זקנו של דוד המלך, ולנעמה העמונית - אשת שלמה המלך, כינויים מיוחדים על מנת לציין את שבחן וייחודן. במסכת יבמות מכנה אותן ר' אלעזר 'ברכות טובות' (מלשון הברכה): "ואמר ר' אלעזר, מאי דכתיב: וְנִבְרְכוּ בְךָ כָּל מְשֻׁפָּחֹת הָאָדָמָה!" (בר' יב ג) אמר ליה הקב"ה לאברהם: שתי ברכות טובות יש לי להבריך בך, רות המואביה ונעמה העמונית".¹ רבא קרא להן 'שני מוסרות' על שם התרת איסורן של עמוניות ומואביות: 'פתחת למוסרי... התרת אסורי מרות. דרש רבא, אמר דוד לפני הקב"ה, רבשיע, שני מוסרות שהיו עלי פתחת, רות המואביה ונעמה העמונית'.² ר' טוביה ב"ר יצחק קרא להן

1. יבמות סג ע"א וילקוט שמעוני לתורה, פרשת לך-לך, רמז סה. רשיי ביבמות שם מפרש את משמעות המילה 'ברכות' כהברכה, 'כמו מברך את הגפני (כלאים ז א).
2. ילקוט שמעוני, תהלים, רמז תתעה; שם, מל"א, רמז רג.

'שני אהלים'³, ובמקום אחר הן נקראות 'שתי מציאות'⁴. עולא כינה אותן 'פרידות טובות': "אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלקמה' (דבי ב ט) - אמר לו הקדוש ברוך הוא [למשה רבינו]: שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהם, רות המואביה ונעמה העמונית"⁵. רש"י על אתר מפרש, כי מובן המילה 'פרידות' הוא 'גוזלות'.

רוב הכינויים הללו מוכּנים: רות ונעמה כונו 'מציאות' - כי התגלגלו ובאו ממקור זר, כביכול באקראיות; הינן 'הברכות' - כי הן גיורות שהשתלבו בעם ישראל, ויש בכך הברכה בין שני מינים; ברם, מהי משמעות כינוין 'פרידות טובות'?

א. עוף

פרידה היא גוזל, ופעמים שמדובר בגוזל של יונה.⁶ נשאלת השאלה: לשם מה הושוו רות ונעמה לעוף, ומהי המשמעות המיוחדת הקיימת בו?

העוף כסמל הטהרה המוחלטת

מסתבר כי העוף הוא בעל סמליות מיוחדת, שהיא הטהרה המוחלטת. ר' צדוק הכהן מלובלין מבאר סמליות זו במסגרת ביאורו לקיום איסור יגיד הנשה' רק בחיה ובהמה, ולא בעוף. לדבריו, יש ליעקב שם שלישי (מלבד שמותיו 'יעקב' ו'ישראל') והוא 'ישורון', הנובע מן הפסוק 'אין קאל ישורון' (דבי לג כו).⁷ שם זה מבטא מדרגה נעלה שזכה בה יעקב בשבע-

3. מדרש אגדה (בובר) בראשית פרק יג אות ה; בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשה מ; בראשית רבה (וילנא) פרשה מא אות ד.
4. ילקוט שמעוני, לך-לך, רמז ע; וירא, רמז פד; ומופיע בשם ר' טוביא בר יצחק בשכל טוב (בובר), בראשית פרק יט, ובבראשית רבה פרשה נ. כינוין כמציאות הוא על פי הפסוק שנאמר ללוט בעת הפיכת סדום: ואת שתי בנותיך הנמצאות.
5. בבא קמא לח ע"ב. ראה גם בילקוט שמעוני, דברים, רמז תתח.
6. ראה ר' צדוק הכהן מלובלין, תקנת השבין, בני ברק תשכ"ז (מהדו"צ), עמ' 30. ועיין בערוך השלם (מהדורת קאהוט), וינה תרפ"ו, עמ' תיא-תיב, בערך 'פרדי'.
7. ר' צדוק הכהן מלובלין, קומץ המנחה, בני ברק תשלי"ג (מהדו"צ), דף לו ע"ב (עמ' 72).

עשרה שנותיו האחרונות שנאמר בהן 'חיים', שעל-פי יתנא דבי אליהו רבא, חיים שלא בצער ושלא מיצר הרע,⁸ והכוונה שיעקב אבינו זכה בשנותיו האחרונות בארץ מצרים לשחרור מוחלט מיצר הרע, וזוהי כוונת הכתוב 'פאל (ישורון)', שהוא קשור לחלוטין בא-לוהות. ישנה חלוקה רוחנית בין שלוש מדרגות - בהמה, חיה ועוף:

1. בהמות - הן עמי הארץ, שחלבן (קרי: החלק המובחר שבהם) אסור וקשור ביד היצר.
2. חיה - תלמידי חכמים, שחלבן מותר.
3. עוף - 'הוא הטהור לגמרי... הוא מדרגת ישורון', שאין בה עוד טומאה, כדברי התלמוד (ברי' ה ע"א): "אין עוף אלא תורה, שנאמר: 'התעף עיניך בו ואיננו' (משי' כג ה)", ופירושו - עצם התורה.

על כן אין איסור לאכול גיד הנשה בעוף, כי יעקב אבינו לא נפגם כלל (על-ידי המלאך) בבחינת 'ישורון', שהוא מדרגת היעוף. בהמשך⁹ כותב ר' צדוק, כי גיד הנשה לא נאסר בעוף, משום שאין לעוף יכף בבשר שסביב הירך. הבשר 'רומז לחומר המתאווה, והבשר שסביב הירך דומה לכף המהווה כלי קיבול למאכל, וכך הוא כלי קיבול לתאוות הירך שמכונה ג"כ בלשון אכילה, והעוף שאין לו בשר זה אינו רומז לתאוות הזיווג. נוסף לכך עוף מרמז לתורה.¹⁰

הירושלמי בכלאיים

לא לו עופות הומשלו רות ונעמה: את נעמה ניתן לקשור לעוף הנעמית,

8. וראה באליהו רבה (איש שלום) פרשה ו: 'מפני מה זכה יעקב אבינו לחיים שלא בצער ושלא ביצר הרע בעולם הזה ממה שעתיד [ליתן] לצדיקים לעתיד לבא, מפני שהיה בבית המדרש מקטנותו ועד זקנותו בקי במקרא ובמשנה במדרש ובהלכות ובאגדות...'
9. ר' צדוק הכהן מלובלין, קומץ המנחה, עמ' 76.
10. וממשיך ר' צדוק, שגם נאמר: 'עופות מן הרקק נבראו, שהוא תערובת מים, שהוא התורה, בעפרות גופם הוא אין לו כף כלל שאין לו כלל במציאות תאוה כל עיקר ולכך אינו צריך לאיסור גיד הנשה...'

ששמותיהן דומים. אך מה לגבי רות? ייתכן כי התשובה לכך רמוזה בדברי הירושלמי במסכת כלאיים (פ"ח ה"ד), שם מובאים הדברים הבאים: 'הירודות והנעמית - הרי הן כעוף לכל דבר, והנחש הרי הוא כחיה'.¹¹ הצעתי היא לקשור בין היארוד לרות ובין הנעמית לנעמה. לשם כך יש להכיר את טבעו של היארוד ואת טבעה של הנעמית.

טבעו של ה'יארוד': במסכת סנהדרין הושוותה הנהגתו של ר' זירא להתנהגות עוף ששמו יארוד, משום שר' זירא היה רגיל בתעניות וסיגופים. וכך מבאר רש"י שם (נט ע"ב): 'ירוד נאלא - תנין שוטה, עוף ששמו תנין, והוא שוטה ובוכה ומספיד תמיד, וכל תנין דבמקרא מתרגמינן ירודין. גיליון הש"ס (שם) מפנה לתשובת חוות יאיר (סי' קנב) שאמר 'דבר נחמד בזה'. בעל חוות יאיר מציין,¹² שר' זירא כונה 'יארוד' כשבח על פרישותו והתבודדותו, לפי שהוא תמיד מסגף את עצמו, אלא שמכל מקום חשבו חבריו כי על ידי סיגופין נתמעט כוחו של ר' זירא בתורה (וכל היושב בתענית נקרא 'חוטא'¹³). אם כן היארוד הוא סמל לפרישות, התבודדות, סיגוף ותענית.

טבעה של הנעמית: התלמוד במסכת יומא¹⁴ מציין, כי ישנם שבעה סוגים של זהב, ואחד מהם הוא זהב מזוקק. ומהו זהב מזוקק? 'שהיו מחתכים אותו כזיתים וטחים אותו בצק ומאכילים אותו לנעמיות והן מסננות אותו...'. לנעמית, אם כן, יש סגולה של זיקוק, של הוצאת הפסולת ושמירה על הטהור. גם מאכלה של הנעמית, הזכוכית¹⁵ (=זך), מורה על כך.

11. עיין בתוספתא פרק ה.

12. ר' יאיר חיים בכרך, שאלות ותשובות חוות יאיר, רמת גן תשנ"ז, סי' קנב, עמ' תיג.

13. תענית יא ע"א: 'אמר שמואל: כל היושב בתענית נקרא חוטא'.

14. יומא מד ע"א, ירושלמי שם פי"ד ה"ד.

15. ירושלמי שבת פי"ח ה"א, דף טז טור ג: 'תני מטלטלין... ואת הזכוכית מפני שהוא מאכל נעמית; בבלי שבת קכח ע"א: 'רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף מטלטלין שברי זכוכית, מפני שהוא מאכל לנעמיות'. תוספתא מסכת שבת (ליברמן) יד ח: 'מטלטלין את החצב... רבן שמעון בן גמליאל אומי מטלטלין שברי זכוכית שהוא מאכל נעמיות'.

ר' אברם אבן עזרא שואל, מדוע שם העוף הוא 'בת היענה', ושם המין קרוי על שם הנקבה? וזה לשונו:

דע, כי מנהג התורה לדבר על ההווה, כמו בת היענה (ויק' יא טז). למה שינה הכתוב לומר ככה, ותהיה הבת כוללת כל המין? וכזה לא מצאנו! דע, כי בשר היענה יבש כעץ. ואין המנהג שיאכלנו אדם, כי אין בו ליחה, ולא יאכל מכל המין רק הבת, כי היא נקבה וקטנה, יש בה מעט ליחה, ולא כן הזכר הקטן.¹⁶

ראבי"ע עונה, כי בשר הזכרים של עוף זה הוא יבש כעץ, וניתן לאכול רק מן הנקבה של היענה שיש בה מעט ליחה. בדומה לכך יש לומר, כי גם זכרי עמון ומואב אסורים לבוא בקהל ישראל, ורק הנקבות מותרות; ובייחוד אצל נעמה העמונית - הניגוד בינה לבין אומתה התבטא גם בניגוד שבין שם האומה (בני עמון) לשם העוף (בת היענה), משום שיבשרי זכריהם של עמון ומואב יבש כעץ ללא רוחניות,¹⁷ ואילו בנקבותיהן ישנה לחלוחית כלשהי של טובה, שהתבטאה לבסוף בנעמה וברות.

סמל הטהרה לעניין רות ונעמה: כאמור, העוף הוא הסמל לטהרה המוחלטת. רות ונעמה הומשלו לעוף (=פרידות טובות), שכן העוף מסמל את טהרתן המוחלטת. שתיהן אוצרות בתוכן את אורו של משיח, שהוא

16. ראבי"ע בפירושו הארוך לשמות כג יט. אך עיין בחולין סד ע"ב, משם משמע, שאין המין כולו קרוי על שם הנקבה. מכל מקום, עיין אצל ראבי"ע (ויק' יא טז) המציין, כי כאשר כתוב לשון זכר 'כיענים', הכוונה לנקבות, וזה לשונו: 'בת היענה יש אומרים שהוא מין שלא ימצאו זכרים כמו הארנבת, ואין מלת כיענים (איכה ד ג) טענה, כי אינם זכרים רק הם נקבות, כמו יעלים ורחלים'. ועיין ברמב"ן על ויקרא יא ו: 'זאת הארנבת - מין הוא שיקראו כן בלשון הקודש הזכר והנקבה ממנו, וכן היענה, ובעופות היונה, אין שם הזכר חלוק מן הנקבה. ויש רבים ששמותם בלשון זכר ואין לנקבותיהם שם אחר...'.¹⁷

17. וכפי שנראה להלן, זכריהם משולים לפרד, שאינו מוליד דבר טוב (על דרך הכתוב [ישו נו ג]: 'אל יאמר בן הנכר... הקבץ בקבילי ה' מעל עמו, ואל יאמר הקריס הן אני עץ יבש').

השחרור מעטיו (קרי: עצתו) של נחש,¹⁸ והן כעוף, כיארוד וכנעמית. מה שאין כן הנחש, שהוא כחיה, וחיה היא הדרגה השנייה במעלה, שפירושה תלמיד חכם, מתדמה לתלמיד חכם ויערום מכל **חית** השדה. מרות, הפרידה הטובה, יצא ישי שהיה מכונה 'נחש', על פי הכתוב: '... אַבְיגֵל בַּת נָחָשׁ אַחֹת צְרוּיָה אִם יוֹאֲבִי (שמ"ב יז כה). וכך מפרש רש"י שם: 'בת נחש - הוא ישי אבי דוד, רבותינו אמרו שמת בלא עון בעטיו של נחש. תפקידה של רות היה שונה מזה של נעמה: רות דומה לאותו יארוד שמסתגף, בוכה ופורש; ונעמה דומה לנעמית, המעבדת ומזקקת כל דבר שבא אל קרבה.

ב. נְפִרְדוֹת

ר' צדוק הכהן מלובלין מבאר,¹⁹ שרות ונעמה נקראו 'פרידות' מלשון 'פרידה' (Separation), מכיוון שהן נפרדות לגמרי מעמון ומואב, ואינן קשורות לאבותיהן. כידוע, נקבות עמון ומואב מותרות, בעוד הזכרים אסורים לבוא בקהל. אחת הסיבות לכך היא שבנות לוט כיוונו לשם שמים (ועל כן הבנות כשרות),²⁰ אך לוט עצמו כיוון לעברה (ועל כן הזכרים פסולים), וכך הוא מציין:

ועמון ומואב לא יבואו בקהל ה', ועל כן אמר לו [אברהם אבינו ללוט] 'הפרד מעלי וגוי שאין לו חיבור עמו, והיינו מצידו מצד הזכור, אבל נקבותיהם מותרות מצד הבי' פרידות טובות (בי"ק לח ע"ב) שנקראים **פרידות** לשון **פרידה** שהם נפרדות מעמון ומואב, כי עם עמון ומואב אין חיבור כלל רק שהם נפרדו מאבותן, וכדרך אמרו...

18. ראה מאמרי אלו שמתו בעטיו של נחש, בקובץ 'אביר יעקב - מורה דרך: קובץ מאמרים במחשבת ישראל, כרך א, שעלבים: המכללה הדתית למורים למקצועות היהדות [תשס"ב], עמ' 34-41.

19. ר' צדוק הכהן מלובלין, מחשבות חרוץ, עמ' 162.

20. וכך מציין גם בעל הטורים (דבי כג ג): '... וסמך עמוני ומואב לממזר, שבנות לוט נבעלו מאביהן וילדו ממזרים, והנקבות מותרות לפי שהן נתכוונו לדבר מצוה'.

נשים עם בפני עצמן, ובנותיו [של לוט] כיוונו לשם שמים... והשם יתברך הזמין להם יין שמצידם אילו זכה גם הוא היה טועם בו טעם יין המשומר להוליד המשיח העתיד לצאת מהם...

גם מתושלח נקרא 'פרידה' במשמעות של היפרדות, וכך נכתב במסכת סנהדרין:²¹

דרש רבי יוסי דמן קסרי: מאי דכתיב [איוב כד] קל הוא על פני מים תקלל חלקתם בארץ, מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח בהם ואומר להם: עשו תשובה, ואם לאו - הקדוש ברוך הוא מביא עליכם את המבול, ומקפה נבלתכם על המים כזיקין... אמר לו: ומי מעכב? אמר להם: פרידה אחת יש לי להוציא מכם [רש"י שם: (פרידה) אחת יש לי להוציא מכם - מתושלח הצדיק ימות קודם, ולא יהיה נדון עמכם].

מתושלח נקרא 'פרידה', לפי שהוא היה נפרד מבני דור המבול, והוא היה צדיק גמור. ברגע שהי' הוציא פרידה זו מביניהם, ומתושלח הלך לעולמו - העולם יכול היה לבוא על עונשו, עונש המבול.

ג. פְּרִד

1. רמז לעמון ומואב

בספר 'תקנת השבין'²² מבאר ר' צדוק הכהן מלובלין את המילה 'פרידה' כְּפְרִד וְכִיוֹנָה. הפְּרִד הוא יצור המורכב מהכלאת סוס וחמור, אינו מוליד ומזגו קשה. רות ונעמה משולות לְפְרִד - במצבן ההתחלתי, וליונה - לאחר שנפרדו מאומות עמון ומואב והתגיירו, וכידוע, כנסת ישראל נמשלה ליונה, בעוד שהיסטרא אחראי נמשל לפרד. כמו כן פְּרִד מורה על זימה (בנות לוט ואביהן), ממזרות וכלאיים (תוצאה של ביאה אסורה זו). להלן

21. קח ע"א ועייב.

22. עמ' 30.

דברי ר' צדוק בהרחבה:

... דאין לך גרוע מבנות לוט, ומכל מקום אמרו ז"ל - מפני שקדמתה למצוה קדמתה די דורות ולמלכות, והיינו - אחר שיצא השורש הטוב שהיה בה ונקלט בישראל ונתגלה הקדושה בדבר זה, מצד הקדושה נקרא קדימה למצוה, אף על פי ששם רובו ככולו ממש היה כלול במחשבות רעות, שהרי לא נבחר מכל אחד מהם אלא פרידה אחת טובה, ונקרא **פרידה** לשון **יונה** ולשון **פרד**, דהא והא איתי [שזה וזה ישנו]. כנסת ישראל ליונה אימתלא, ואל אחר דאסתריס נמשל לפרד שאינו מוליד, ומורה על זימה כמשיינ [כמו שנאמר] יכסוס כפרדי וגוי והוא ממזר וכלאים מסוס וחמור, וכן הם - מצד שרשם כן, רק אחר שנפרדה משרשה - דגר שנתגייר כקטן שנולד - יצא מהם מלכות ישראל, שהוא שורש הכנסיי ונמשל ליונה...

בכיוון זה של ראיית עמון ומואב כתוצר כלאיים, כותב בעל הטורים (דבי כג ג): '... וסמך עמוני ומואב לממזר,²³ שבנות לוט נבעלו מאביהן וילדו ממזרים, והנקבות מותרות לפי שהן נתכוונו לדבר מצוה.'

2. סמל המלוכה

הפרדה היא סמל המלוכה. וכך אמר דוד המלך ע"ה בעניין המלכת שלמה בנו: **וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהֵם קָחוּ עִמָּכֶם אֶת עֲבָדֵי אֲדֹנֵיכֶם וְהִרְכַּבְתֶּם אֶת שְׁלֹמֹה בְּנֵי עַל הַפְּרִדָּה אֲשֶׁר לִי וְהִנְרַדְתֶּם אֹתוֹ אֶל גְּחוּנֵי (מל"א א לג).²⁴ גם בניו האחרים של דוד המלך רכבו על פרדות,²⁵ ובהם גם אבשלום, שמרד**

23. דבי כג ג: 'לא נבא מקור בקהל הי...'; דבי כג ד: 'לא נבא עמוני ומואבי בקהל הי...?'

24. וראה קובץ יולקט יוסף (תרס"א), ח"ב, סי' כט: "דחעייה היתה לו פרידה בביתו ויהרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי... וזה אות המלוכה."

25. שמי"ב יג כט: '... ויקמו כל בני המלך וירכבו איש על פרדו וינסו.'

בראביו ותפס את המלוכה.²⁶ אם כן רות ונעמה כונו שתי פרידות טובות לרמוז על היותן מלכות ונסיכות, בהיותן אמהות מלכות בית דוד.

ד. גרעין, גרגיר

פירוש 'פרידה' הוא גם גרעין או גרגיר.²⁷ במסכת נידה נאמר, שר' שמעון מטהר כף מלאה בבשר רקוב של מת (אף שהלכה למשה מסיני ששיעור זה מטמא), אם נפל לתוכו עפר כל שהוא. טעמו של ר' שמעון הוא על פי רבן דבי רב: 'אי אפשר שלא ירבו שתי פרידות עפר על פרידה [רש"י: גרגיר] אחת של רקב, וחסיר ליה...'.²⁸ אם כן רש"י מפרש, כי פרידה היא גרגיר.²⁹ שני הגרגירים הללו יחסירו את שיעור הבשר הרקוב. אגב, בדומה לכך רות ונעמה, שתי הפרידות הטובות, דוחות את הריקבון של עמון ומואב וגוברות עליו.

ה. אבן יקרה

קאהוט ב'ערוך השלם' מציין, כי יש מי שאמר שהמילה פרידה היא מן הערבית: פריד = אבן יקר[ה].

ו. עוברות ארץ מזדמנות

המילה היוונית 'פארודיטס' (Parodites) משמעה הלך ועובר אורח, עומד

26. שמ"ב יח ט. '... ואקשלום רכב על הפרד ויבא הפרד תחת שובך האלה הגדולה... נפתן בין השמים ובין הארץ והפרד אשר תחתיו עברי'.

27. ראה הערוך השלם (מהד' קאהוט), חלק ו, וינה תרפ"ו, עמ' תיא, ערך 'פריד'.

28. נדה כז ע"א וע"ב.

29. ראה גם ירושלמי ברכות פ"ו ה"א, דף י טור א: '... אפילו אכל פרידה אחת של ענב או פרידה אחת של רימון...'; מע"א ב (דף מח טור ד): '... תני רימון שניקרה בו אפ"י פרידה אחת כולה חיבור למעשר. אשכול שבישל בו אפילו גרגר יחידי כולו חיבור למעשרות, שבת פ"א ה"א, דף ד טור ב: 'ר' בא בשם ר' חייא בר אשי חותל שהוא מלא גלעינים אם מכונסות ברובן אם מפורות ברוב כל פרידה ופרידה: יומא פ"ב ה"א, דף לט טור ג: '... מהו ברובו של קומץ או ברוב כל פרידה ופרידה...'.

מן הצד³⁰ או נוסע³¹; כמו כן המילה 'פארודוסי' היא בעלת משמעויות מגוונות: דרך, ביאה-הגעה, תוספת דבר מעבר לרגיל, הזדמנות ופירצה (loophole), התהוות ויצירה (או מאידך 'להיפטר מ...').³²

לפי זה ניתן לומר, כי מקור המילה 'פרידות' הוא מן היוונית, ומשמעותה אחד מן הדברים הבאים:

1. **עוברות אורח, הבאות** לחסות תחת כנפי השכינה.
2. **תוספות** (גרים הנספחים אל ישראל)
3. **יצירות חדשות, מעבר לרגיל**
4. **הזדמנויות וחריגות** (לפי שבדרך כלל יש להרחיק את המואבים, אך המואביות תתקבלנה לאחר חידוש ההלכה 'מואבי ולא מואבית').

ז. אחרית דבר - רות לעומת נעמה

הזכרנו לעיל, כי יש הבדלים בין רות ונעמה, ואין מידותיהן שוות. להלן נקודות שוני ביניהן, אך יש להבין תחילה את ההבדל ביחס הנדרש מבני ישראל כלפי עמון וכלפי מואב.

היחס למואב מול היחס לעמון

אודות מואב נכתב בתורה: 'אל תצור את מואב ואל תתגר בם מלחמה' (דבי ב ט), ואודות עמון נאמר: 'יקרבך מול בני עמון אל תצורם ואל תתגר בם' (שם, פסוק יט). במסכת נזיר (כג ע"ב) נתבאר ההבדל בין שני פסוקים אלו:

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: מנין שאין הקב"ה מקפח אפ"י שכר

30. מילונו של A Patristic Greek Lexicon, G.W.H, אוקספורד 1961, עמ' 1041 טור ימני; ערוך השלם (מהד' קאהוט), חלק ו, וינה תרפ"ו, עמ' תיא, טור שמאלי.

31. מילונם של הנרי-ג'ורג' סקוט ורברט לידל, A Greek-English Lexicon, אוקספורד 1996, עמ' 1341, טור ימני.

32. מילונו של Lampe, שם.

שיחה נאה? דאילו בכירה דקרייתיה 'מואב', אייל רחמנא: 'אל תצר את מואב ואל תתגר במלחמה, מלחמה הוא דלא אבל צעורי צערינן, ואילו צעירה דקרייתיה 'בן עמי', אמר ליה: 'אל תצורם ואל תתגר במי, אפילו צעורי לא תצערינן כלל.³³

לגבי מואב נאמר, שאין להתגרות בהם **מלחמה**, אך לא נאמר שאסור לצערם ולהתגרות בהם 'סתם', שלא לשם מלחמה. לגבי עמון נאמר, שאין להתגרות בהם כלל, ועל כן אין לצערם. אם כן מואב מוגן פחות מעמון, את מואב עם ישראל רשאי לצער, אך את עמון אין רשות לצער. הסיבה לכך: צניעותה של הבת הצעירה בקריאת שם בנה בן-עמי. דבר זה יהווה בסיס להבדלים שבין רות ונעמה.

צורך מול מותרות

תחילה באה רות והצטרפה לעם ישראל בדרך של עוני, צער וסיבוכים עד שגאלה בעז. יש אומרים, כי לאחר שהתגיירה, נקראה 'רית'.³⁴ צורך הרוויה הוא צורך בסיסי, ואין קיום לאדם ללא שתייה. שם בנה של רות: 'עובד', ויש צורך בעבודה ועמל של דורות עד שיופק יסוד המלכות, עד שיוולד מזרעה של רות דוד המלך, שאכן 'ריוהו להקדוש-ברוך-הוא

33. וראה גרסה מעט שונה בבבא קמא לח ע"ב והוריות י ע"ב-ע"א, ומובא במדרש במקומות רבים. וראה, למשל, מדרש בראשית רבה (וילנא) פרשה נא, אות יא, שם מובא בשם ר' יודן משום ר' אייבו: 'הבכירה ע"י שביזת כבוד אביה ואמרה שמו מואב מאב אמר הכתוב (דב' ב) אל תצר את מואב ואל תתגר במלחמה, מלחמה אי אתה עושה עמה, אבל אתה מפתק הנהרות שלהן, שורף גדישים שלהן באש, אבל הצעירה ע"י שחסתה על כבוד אביה ואמרה ותקרא שמו בן עמי בן מי שהיה עמי, אמר הכתוב (שם) אל תצורם ואל תתגר בהם כל עיקר.'

34. בב"א יד ע"ב, חידושי חת"ס עא (22): 'שיצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה וכו' כבר כתבתי במקום אחר שלאחר שנתגיירה קורא לה שם חדש רית שריותה להקב"ה ע"י בן בנה דהע"א כמו אותו יתרו אחר שנתגייר שהוסיפו לו אות ויו כמ"ש רמב"ן פי יתרו והיינו דאמרה נעמי כי המות יפריד ביני לבינך פי' כי אם תסיר מספר נעמי ממספר ריו"ת ישאר גימטרי' מות והוא המפריד בינה לבינה.'

בשירות ותשבחותי.³⁵ אחר הופעת דוד והשלמת תפקידה של רות, הגיע תורה של נעמה להתגיייר. נעמה היא הנעימות, המותרות, כל מה שמעבר לצרכים הקיומיים. בעלה הוא שלמה המלך, שבימיו הייתה הרווחה כלכלית ומדינית, ואכן שם בנה ירחבעם.

סיגוף מול זיכוך אוטומטי: לב חלול מול לב רחב

אם נשווה את רות ליארוד ואת נעמה לנעמית, כפי שהוצע לעיל, הרי שהיארוד הוא תן, המיילל ומשמש כמשל לאדם המסתגף ואינו אוכל דבר, אלא רק בוכה על חטאיו. הנעמית מזככת את הזהב שהיא מעכלת, היא מזככת את כל המאכלים שאוכלת, ואין לה צורך בסיגופים. רות מבשרת את בואו של דוד, אשר **לבו חלל בקרבו** ('... כי עני ואָביוֹן אָנֹכִי וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי; תהי קט כב), ונעמה היא אשת שלמה אשר **לבו רחב** ('וַיִּתֵּן אֶל־לֵהִים חֲכָמָה לְשִׁלְמֹה... וְרָחַב לֵב כְּחֹל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם; [מל"א ה ט]). לבו של דוד חלול בקרבו, כי הוא הרג את יצרו הרע אשר בשמאל לבו בצומות ועינויים.³⁶ שלמה, לעומתו, אינו נוהג בצומות, ואינו מונע מלבו כל שמחה.³⁷

השפעות של מוות וחיים

רות קשורה בנעמי חמותה, ונעמי השבה לבית לחם, מבקשת מנשות העיר שתקראנה לה 'מְרָא' (רות א כ). ביתקנת השבין' מסביר ר' צדוק,³⁸ שתפקיד המרה בגוף האדם לכלות, המרה מסמלת את המוות. הנעמית, המטהרת ומזככת, מסמל את השחרור מפחד הכיליון.

35. ברכות ז ע"ב.

36. ירושלמי, ברכות פ"א ה"ה, דף יד ע"ב. 'אמי רבי אחא והפסיד אלא וכרות עמו הברית והחטד וגומר אבל דוד לא היה יכול לעמוד בו והרגו בלבבו מאי טעמא ולבי חלל בקרבי.

37. 'יתרתי בלבי למשוך ציין את בשרי ולבי נהג בחכמה ולאחזי בסכלות עד אשר אָרָאָה אי זָה טוב לְבָנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ... (קהלת ב ג); 'יכול אשר שאָלו עיני לא אָצֵלְתִי מִקֵּם אֶת לְבִי מִקֵּל שְׂמֵחָה כִּי לְבִי שְׂמֵחַ מִקֵּל עָמְלִי... (קהלת ב י).

38. תקנת השבין, עמי 166 (בי"מ קז ע"ב).

זכר ונקבה

רו"ת בשיכול אותיות היא תו"ר, זכר היונה.³⁹ רות משולה לזכר, מכיוון שהיא מביאה עמה כוח פעלתני, והיא התחברה לעם ישראל על מנת להשפיע כוח של משיח. נעמה היא נקבה, שכן היא מביאה עמה כוח סביל, בהצטרפותה אחר יסוד המלוכה, כאשר תפקידה, על פי ר' צדוק, להשפיע מנחה.

ראווה וצניעות

רות וערפה היו בנות מלך מואב. מואב האיש נקרא כך על ידי אמו, ועל ידי כך שנקטה שם זה, גילתה בתו של לוט את מקור הוולד, מאביה (מואב ← מאב). גם השם 'רות' עצמו - ייתכן כי מוצאו מן המילה המואבית 'רית',⁴⁰ שיש המפרשים זאת מלשון ראווה, או מאידך רוויה או ירושה. בזוהר חדש נכתב, ששמה המקורי של רות לפני נישואיה למחלון היה 'גילית' (אולי מלשון גילוי):

אמר לו שמעת מה שמה בתחילה? אמר ליה: 'גילית' שמה... כשנשאה מחלון קרא לשמה 'רות'. ערפה - 'הרפה' שמה, וחזרה לסרחונה ולשמה ולעמה ולא-להיה, דכתיב 'הנה שבה יבמתך אל עמה ואל א-להיה'. אל עמה - להקרא בשם הראשון, ואל א-להיה - לעבוד ע"ז.⁴¹

ראווה היא גם עניינו של מואב שבנבואות ישעיהו, המדבר על גאוות מואב וחוצפתו (יש' טז ו): 'שְׁמַעְנוּ גְאוֹן מוֹאָב גַּא מְאֹד גְּאוֹתוֹ וְגְאוֹנוֹ וְעִבְרָתוֹ

39. וראה בבני יששכר, דף קו ע"ב, מאמרי חדש סיון, מאמר ח - מגילת רות, אות ב: עי"ל דאי בזוה"ק תורה דא תורה שבכתב. תו"ר דא תורה שבע"פ. תו"ר הוא רות מילוי אדניי בסוד הכתוב ועתה יגדל נא כח א-דני כאשר דברת... סוד תורה שבע"פ בדבור. והדבור הוא במלכות... עיי"כ קורין מגלת רות תו"ר תורה שבע"פ ביום תת מתן תורה שבכתב...".

40. דעת מקרא, מל"ב ג ה, עמ' תעו, הערה 17, שם מובא ציטוט ממצבת מישע מלך מואב: יאהרג את כל העם (שורה 12) מהקיר רית (=לראווה) לכמוש ולמואב...!

41. זוהר חדש, כרך ב (מגילות), מגילת רות, לב ע"ב.

לא כן בְּדָיו. גם קריאת שמם מואב, כאמור, היה בה מן החוצפה. ערפה היא העורף, כביכול נסתרת, אך בנה של הרפה (היא ערפה) הוא 'גלית' הפלשתי, שגם שמו קשור לעניין גילוי. לעומת שמות אלו, הרי השם 'לוט' מורה את ההפך הגמור, את ההסתר והמסכה.

אולי בשם ראווה זו, שמושרשת במואב, באה רות אל עם ישראל בדרך פחות נעימה, בדרך של צער, כאלמנה ענייה המלקטת בשדות בועז. נעמה באה מעמון - בן האחות הצנועה יותר, ובשמה אף שימרה את שם אומת עמון: עמ"ם - נע"ם, שכן בשמו אין גילוי וחוסר-צניעות.

רפואה מזיבה - שלוש שעורים בגללי פרדה לבנה

הזיבה היא הזוהמה העלולה לחלחל לזיווג, לאברי ההולדה, ומחייבת ריחוק. אם הזבה נטהרת מזובה, עליה לספור שבעה נקיים ולהיטהר, וכן להביא שתי תורים או שני בני יונה ביום השמיני: יִבְיֹום הַשְּׁמִינִי תִקַּח לָהּ שְׁתֵי תָרִים או שְׁנֵי בְנֵי יוֹנָה וְהִבִּיאָה אוֹתָם אֶל הַכֹּהֵן אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵדִי (ויקי' טו כט). הכהן מכפר עליה על ידי שתי פרידות אלו, את האחד עושה חטאת ואת השני עולה.

במסכת שבת (קי ע"ב) הובאו מספר דרכים לרפא זיבת אשה. להלן אחת מן הדרכים שצוינו שם: לוקחים **שעורה הנמצאת בגללי פרדה לבנה**, אם לוקחת האישה גרגיר אחד⁴² - תיפסק הזיבה ליומיים, אם לוקחת שניים⁴³ תיפסק לשלושה ימים, אם לוקחת **שלושה גרגרים**,⁴⁴ תיפסק הזיבה לעולם.⁴⁵

42. או לפי פירוש אחר (ברש"י שם): אם החזיקה האישה בכך במשך יום אחד בלבד.

43. לפירוש האחר: אם החזיקה בכך יומיים.

44. לפירוש הנ"ל: אם החזיקה בכך שלושה ימים.

45. הרפואה השנייה היא: יש לקחת **ביצת בת-יענה**, לקלותה ולשים את האפר בבלאי בגדי פשתן בקיץ, ובבלאי בגד צמר גפן (כותנה) בסתיו (וכפי הנראה, לשים זאת על האישה). דבר זה עלול לרמוז לנעמה, המסומלת בלקיחת ביצת הנעמית בבלאי בגדים.

רפואה זו מזיבה (לקיחת שלושה גרגרים של שעורה המצויה בגלל פרדה לבנה) עלולה לרמוז אולי לרות ונעמה, הפרידות הטובות, שנטהרו מזוהמת העריות שדבק בעמון ומואב. פרדה לבנה זו היא המסוכנת שבחיות, כאשר היא בועטת, אין המכה מתרפאת, ור' יהושע בן לוי אומר, כי פרדה זו נקראת 'ימם';⁴⁶ לפי שמטילה אימתה על הבריות (חולין ז ע"ב).

על מנת לרפא זוהמה זאת נתן בועז לרות שש שעורים: 'וַיֹּאמֶר הָבִי הַמִּטְפַּחַת אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְאֶחָזִי בָּהּ וְתֵאָחֲזִי בָּהּ וַיִּמְדֵּשׁ שֵׁשׁ שְׁעָרִים וַיִּשֶׁת עָלֶיהָ וַיָּבֵא הָעִירִי (רות ג טו). בועז אמנם רמז לה במעשה זה, כי עתיד 'לצאת ממנה בן שמתברך בשש ברכות, רוח חכמה ובינה עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'" (רש"י שם), אך אולי גם נתן שש שעורים אלו כנגד רות ונעמה, שלוש שעורים לכל אחת, על מנת לרפא אותן כאותה זבה הלוקחת שלושה גרגרי שעורה. בועז חפץ לזכך מן הזוהמה שבעריות הטבוע בתולדת אומות אלו, להכשירן להידבק בישראל ולהיות אמהות למלכות עם-סגולה.

46. ברי' לו כד: 'וְאֵלֶּה בְּנֵי צְבֻעֹן וְאֵיהֶם נֶעְנָה הוּא נֶעְנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת הַיָּמִם בְּמִדְבַּר בְּרָעֵתוֹ אֶת הַחֲמֹרִים לְצְבֻעֹן אָבִיו.'

